

**HELSINKI, SUNNIN TALO
ja SOFIANKATU
Aleksanterinkatu 26/Sofiankatu 6**

Tarkastuskertomus 1998

Huk Jaana Mellanen/Helsingin kaupunginmuseo

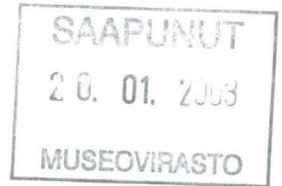

Jaana Mellanen

8.1.2003

Museovirasto
Rakennushistorian osasto
PL 169
00 511 Helsinki

21/1-03
JRM
KLL

SUNNIN TALOSSA SIJAITSEVAN CAFE ENGELIN WC:N LATTIAN
ALAISEN TILAN JA SOFIANKADUN LÄMPÖPUTKIKAIVANTOJEN
TARKASTUSKERTOMUS 1998

Tämän kirjeen liitteenä toimitetaan kertomus Helsingin kaupunginmu-
seon toimesta keväällä 1998 tehdystä tarkastuksesta ns. Sunnin kiin-
teistössä sijaitsevan Café Engelin yleisö wc:n lattian alaisesta tilasta.

Tarkastuskertomukseen sisältyvät myös syksyllä 1998 Sofiankatu 4:
ja 6:n välisessä kohdassa lämpöputkikaivannon yhteydessä tehdyt
havainnot.

Leena Arkio-Laine
Leena Arkio-Laine
museonjohtaja

Jaana Mellanen
Jaana Mellanen
tutkija

Osoite	Adress	Puhelin	Telefon	Telefax
PL 4300 00099 HELSINGIN KAUPUNKI	PB 4300 00099 HELSINGFORS STAD	Toimisto (09) 169 3422	Byrå (09) 169 3422	Telefax (09) 667 665

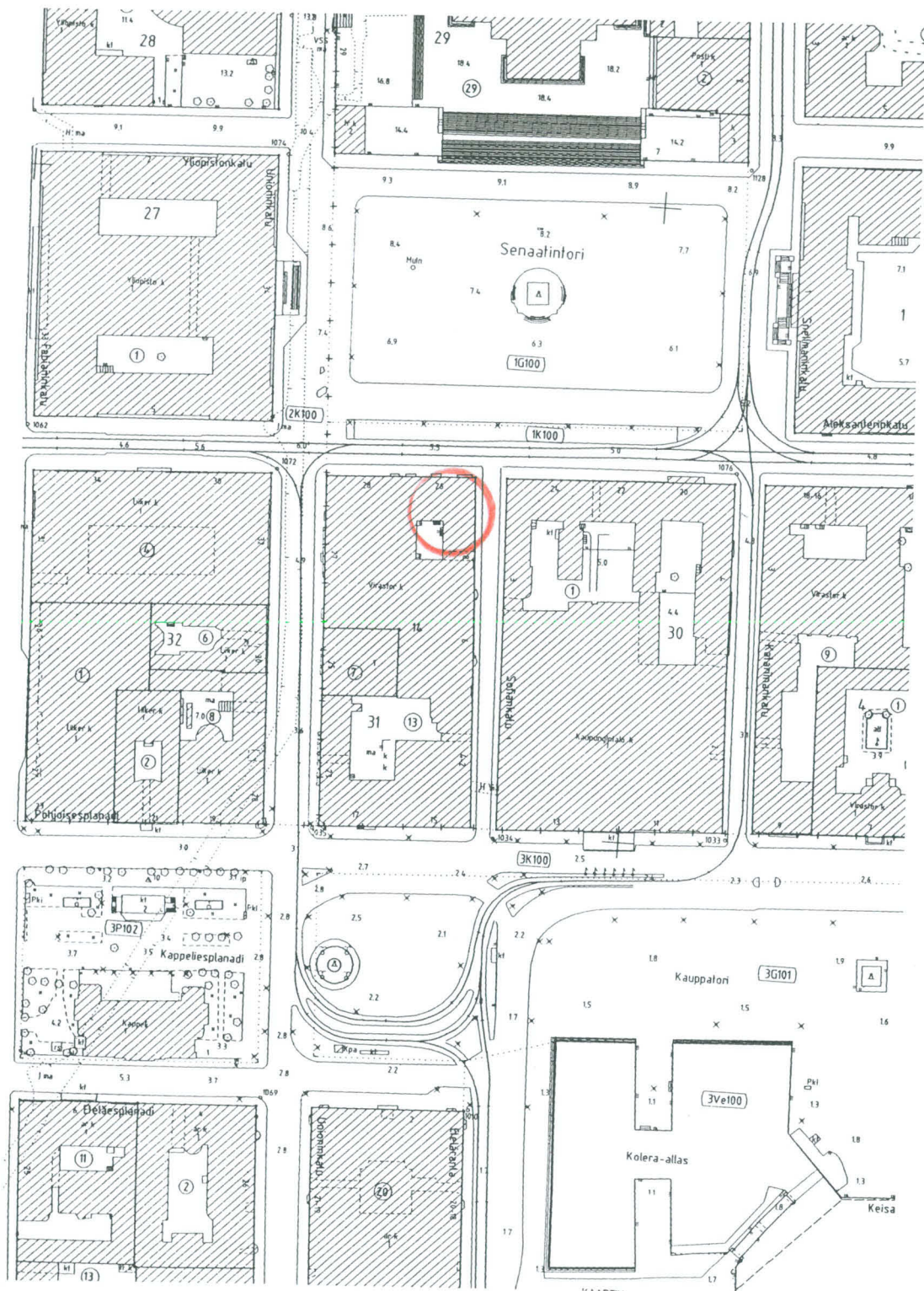
ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT

Kunta:	Helsinki
Kylä:	Töölö
Kaupunginosa:	Kruununhaka 1
Kortteli:	31 / 13 Aleksanterinkatu 26/Sofiankatu 6 Tontin omistaja: Helsingin kaupunki Tontin vuokraaja ja rakennuksen omistaja: Helsingin kaupunki Rakennuksen käyttäjät: Helsingin kaupungin Kaupunkisuunnitteluvirastonviraston liikennesuunnitteluosasto, liikehuoneistoja
Tutkimuksen laatu:	Tarkastuskertomus, 1700-1800 -luvut
Peruskartta:	2034 06 HELSINKI (1991)
Rakennuksen koilliskulman koordinaatit:	x= 6673 40 y= 2553 02 Z= 4.80-5.50 m mpy
Tarkastuksen tekijä:	HuK Jaana Mellanen
Tutkimuslaitos:	Helsingin kaupunginmuseo
Aika:	23.3.1998 ja 2.11.1998
Tutkimusalueen laajuus:	n. 9 m ²
Löydöt:	KM 98 024: 1- 59
Mustavalkonegatiivit:	HKM 272 088-095, 272 292-293 ja 272 297
Diapositiivit:	HKM/Sunnin talo ja Sofiankatu: 1-15
Aikaisemmat tutkimukset ja löydöt:	-
Tarkastuskertomuksen sivumäärä:	2
Tarkastuskertomuksen liitteet:	I valokopiot 1-3 Sunnin talon rakennuspiirustuksista, II Sunnin talon ja tontin rakennushistoria, III negatiiviluettelo, IV diapositiiviluettelo, V kuvataulut, VI löytöluettelo

Alkuperäisen tarkastuskertomuksen säilytyspaikka: Helsingin kaupunginmuseo

Ote peruskarttalehdestä 2034 06 HELSINKI (1991). Mk 1:20 000. Tutkimuskohde ympäröity.

KARTTAOTE HELSINGISTÄ
 Tutkimusalue ympäröity punaisella
 Mk 1:2000

Sunnin talon Café Engelin yleisövässan lattian korjauksen tarkastuskertomus
23.3.1998 osoitteessa Aleksanterinkatu 26/Sofiankatu 6 , Kaupunginosa 1, kortteli
31, tontti 13

Sofiakatu 6:ssa, Sunnin talon porttikongin kohdalla olevalle siirtolavalle tuotiin 23.3.1998 bobcatilla irtomaata, täytehiekkaa ja rakennusjätettä. Maan seassa oli erittäin runsaasti valkeasta savesta tehtyjen liitupiippujen kappaleita. Maata oli ehditty korjausmiesten mukaan viedä edellisenä päivänä kaatopaikalle jo yksi siirtolavallinen. Siirtolavalla olevasta maasta poimittiin näkyvin osa liitupiippujen kappaleista talteen, erityisesti pesien kappaleet, ennen kuin siirtolava kuljetettiin kaatopaikalle.

Irtomaa oli peräisin Sunnin talon Aleksanterinkadun puoleisessa siivessä sijaitsevan Café Engelin yleisövässan (sekä naisten että miesten vessa, ks. rakennuspiirustukset, liitteet 1a ja 1b) lattian alta, joka oli vesivahingon takia purettu kokonaisuudessaan. Lattian alla olevaa täytemaata - orgaanispitoista hiekkaa, rakennusjätettä, tiilenkappaleita - oli poistettu jo melko paljon arkeologin saapuessa paikalle. Tarkoituksena oli poistaa kastunut täytemaa kokonaisuudessaan alla olevan kellarin holvikaaren yläpintaan asti. Alla oleva holvattu kellarihuone on osa alkuperäistä, vuonna 1770 valmistunutta Sunnin talon kellarikerrosta (ks. talon ja tontin rakennushistoria, liite 2).

Jäljellä olevan irtomaan seassa oli runsaasti esinelöytöjä, erityisesti liitupiippujen kappaleita, lasia, keramiikkaa jne. Seinien vierustoilla lattian alla olevaa täytehiekkaa oli jäljellä enemmän ja esim. naisten vessan oviaukon alapuolella olevassa täytemaassa oli erittäin runsaasti tiilenkappaleita, liitupiippujen kappaleita, keramiikkaa, lasia, luita jne. esinelöytöjä. Näitä otettiin talteen jonkin verran ja ne ovat luetteloitu yhdessä siirtolavalta löytyneiden liitupiippujen kappaleiden kanssa, jotka ovat siis samasta lattian alaisesta täytemaasta peräisin (KM 98 024: 1-37). Liitupiippujen ehjiä pesiä ja niiden katkelmia on kymmenittäin ja varren katkemia useita satoja. Joukossa on myös muutama punasavesta tehty piipunkatkelma. Lisäksi löytyi 4 kpl valkeasta savesta tehtyjä, n. 1,5-2 cm leveitä, sormin? muotoiltuja savinauhujen pätkiä, jotka saattavat liittyä piipunvalmistusprosessiin. Lasilöytöjen joukossa oli yksi passglasin pala, joka ajoittune 1600-luvulle.

Liitupiippujen kappaleet ovat peräisin paikalla sijainneesta Per Hansson Sunnin omistamasta piipputehasta (manufaktuurista), joka oli toiminnassa vuosina 1758-61. Pieneen kaksikerroksiseen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitettu piipputehdas paloi vuoden 1761 palossa yhdessä tontin muiden rakennusten kanssa. Tontille jäivät pystyyn kivitalon jäännökset ja maan alla olevat (puurakennusten?) kellarit. Tontti pysyi autiona vuoteen 1763 asti, jolloin Sunn alkoi rakennuttaa paikalle uutta kivitaloa, edelleen olemassaolevaa ns. Sunnin taloa. Mahdollisesti palon yhteydessä ja sen jälkien raivauksessa on tontilla olevan hiekkamaan sekaan joutunut paljon tehtaassa

valmistettujen piippujen kappaleita. Joissain kappaleissa on selviä, voimakkaan palon jälkiä. Hiekkamaata on sittemmin käytetty mm. kellarin holvien ja 1. kerroksen lattian välisenä täytemaana.

Yleisöväessan lattian alla oleva täytemaa poistettiin suurimmaksi osaksi huonetilan keskiosasta niin, että länsi- ja pohjoisseinien kiviperustukset olivat selvästi näkyvillä. Huonetilan etelä- ja itäseinien juurille jäi enemmän irtomaata jäljelle ja kiviperustukset eivät olleet selvästi näkyvissä. Kiviperustukset puuttuivat ilmeisesti itäseinän alta (väliseinä) kokonaan. Sen sijaan sen alla oli pakkautuneita (koskemattomia?) lattian ja holvin yläpinnan välisiä täytemaakerroksia. Huoneen keskiosasta puhdistettiin harjaamalla irtomaa holvikaaren yläpinnasta niin että muuraus erottui selvästi. Millä aineella lattian ja holvin välinen tila täytettiin uudelleen, ei ole selvillä.

Sofiankadulla olevan katulämmityskaivannon tarkastus Sofiankatu 4: ja 6: välisessä kohdassa 2.11.1998

Sofiankatu avattiin katulämmitteisenä katumuseona joulukuussa 1998. Tätä ennen loka-marraskuussa Sofiankadulle kaivettiin pitkiä, noin metrin syvyisiä kaivantoja, joihin katulämmitykseen liittyviä putkistoja asennettiin. Kadun länsipuolelle tehdyn kaivannon vierestä, 5,40 metriä länteen Helleniuksen talon ja sen sivusiiven välisestä rajasta ja siitä 4 metriä etelään päin löytyi kasa valkeasta savesta tehtyjä liitupiippujen kappaleita hyvin läheltä katupintaa, heti sen alapuolisesta hiekkatäytekerroksesta. Katukiveyksen hiekkakerrosta ja sen alapuolista täytehiekkakerrosta erotti ilmeisesti kiveyksen laskemisen yhteydessä levitetty kuitukangas. Runsaasti tiilimurskaa sisältävä täytehiekkakerros, jonka pinnalta liitupiiput löytyivät, alkoi heti kuitukankaan alta.

Liitupiippuja sisältänyt irtomaakasa näytti muualta paikalle tuodulta, ts. sen sijainti ei ollut alkuperäinen. Mahdollisesti kasa on tuotu Sunnin talon sisältä tai jostakin muualta lähistöltä jossakin aikaisemmassa vaiheessa, korjaustöiden yhteydessä. Kasassa olleet liitupiippujen kappaleet (löydöt KM 98 024: 38-59) olivat samanlaisia kuin Sunnin talon Café Engelin yleisöväessan lattian alaisesta täytehiekkasta löytyneet. Lisäksi kasasta löytyi yksi 1 äyrin kupariraha vuodelta 1749, kuningas Fredrik I:n hallituskaudelta ja pala lasipulloa tai lasiastiaa.

Jaana Mellanen
HuK

LIITE II

SUNNIN TALON JA TONTIN RAKENNUSHISTORIA (kursiivilla kirjoitetut kohdat tulkintoja asiakirjojen yms. tietojen pohjalta)

1. Läntisen Tullin korttelin tontin numero 55 omisti vuonna 1709 (mahd. sama omistaja jo v. 1696) rykmentin kirjuri (Regementz skrif:n) **NILS ERSSON**. Tontin koko oli 2521 qal. eli noin 889 neliometriä. Forsell-Avanderin kartan mukaan tontti on pystyssä olevan suorakaiteen muotoinen mutta levenee hieman pohjoispäästään. *Rakennuksista ei ole säilynyt tietoja mutta hiekkainen maaperä mahdollistaa kellareiden kaivamisen.* Tontin 55 eteläpuolella oleva tontti 56 oli suunnilleen samanmuotoinen ja -kokoinen (2340 qal.) ja sen omisti Lars (Lorenz) Streng, joka palasi isonvihan jälkeen v. 1722 takaisin Helsinkiin.
2. Tontti ja sen rakennukset tuhoutuivat toukokuun 11. päivänä 1713 sytyttyssä tulipalossa. Venäläisten linnoituksen aikana (vuoteen 1721 asti) tontin käytöstä ei ole tietoja mutta se jäi venäläisten rakentaman linnoitusvallin ulkopuolelle. Venäläiset olivat hajottaneet maaherra Peter Stierncrantzin isonvihan jälkeisen kuvauksen mukaan kaikki kiviset holvirakennelmat ja kivikadut käyttäessään niiden kiviä mm. linnoitusvallien rakentamiseen.
3. Ison vihan jälkeen kaupungin tontit pyrittiin mittaamaan entisille paikoilleen vaikka kaupunki ja sen tontit rakennuksineen olivat jokseenkin tuhoutuneet venäläisten käytössä ja jopa vaikeita tunnistaa maastosta. Kaupunki jaettiin pohjoiseen, eteläiseen, itäiseen ja läntiseen kortteliin, joiden sisällä tontit numeroitiin juoksevin numeroin. **Läntisen Tullin korttelin tontista numero 55 tuli Eteläisen korttelin numero 4.**
4. Pikkuvihan korvausanomusluettelossa Eteläisen korttelin tontin n:o 4 omistajaksi on merkitty **TORSTEN BURGMAN** (nuorempi, Torsten/Hans/Petter Burgmanin poika) Bernd Aminoffin merkintöjen mukaan. Torsten Burgman olisi omistanut ja asunut tontilla numero 4, josta pikkuvihan korvausanomusluettelossa mainitaan "en tomt strax vid kyrkan med nödige hus". Torsten Burgman vaihtoi tontteja v. 1748 paroni **GUSTAV GYLLENGRANATIN** kanssa, jolloin tontti (jota edelleen kutsuttiin Nils Erssonin tontiksi) tuli Gyllengranatin omistukseen (Lagfastsprotokoll 19.9.1748). Vaihtosopimuksessa mainittiin tontilla olevan taloja (därå stående hus), jotka ovat siis rakennettu vuoden 1721 jälkeen. *Tontti on ollut Torsten Burgmanin omistuksessa mahdollisesti jo isonvihan päättymisestä aina vuoteen 1748 asti.* Nils Erssonin oleskelusta Helsingissä ei ole tietoja isonvihan jälkeiseltä ajalta eikä häntä mainita kirkonkirjoissa.
5. Vuonna 1749 (26.6.) myi paroni Gyllengranat tontin numero 4 **PEHR HANSSON SUNNILLE** 2 200 taalerin kauppahinnasta. Kaupan välittäjänä (*Gyllengranatin valtuuttamana edustajana?*) toimi luutnantti Petter Österman.

Kauppakirjassa mainitaan "gård och gårdstomt". Per Hansson Sunn lienee avioitunut samana vuonna Emerentia Schwartzin kanssa, joka kuoli jo seuraavana vuonna 19 vuoden ikäisenä lapsivuoteeseen, *tytär Wendla jäi eloon?*

6. Pehr Hansson Sunnin toisen vaimon Anna Christina Hahrin (Haar) perunkirjassa vuodelta 1759 (kuollut 1757) mainitaan "1 tomt jämte hus i Södra kv. vid Storagatan, mitt emot kyrkan".
7. Henrik Forsius mainitsee vuonna 1757 julkaistussa Helsinki-kuvauksessaan, että "Herra kauppias Pehr Sunn sai kyllä viime vuonna erioikeuden perustaa kunnollisen piipputehtaan valkeiden piippujen valmistamiseksi, mutta hän ei ole vielä ehtinyt toteuttaa rakennussuunnitelmaansa". Forsiuksen kuvaus on tilanne vuodelta 1755. Vuonna 1755 oli Sunn anonut yhdessä Johan Sederholmin kanssa rakennusapua kivitalon rakentamista varten tai lupaa rakentaa puusta. Taustalla oli esivallan taholta esitetty määräys/kehoitus/toivomus kivitalojen rakentamisesta suurehkoihin kaupunkeihin. Anomus evättiin, koska tarkoitukseen ei ollut määrärahoja. Varakas Sederholm rakennutti itselleen 1756-57 kaksikerroksisen kivitalon mutta Sunn alkoi maistraatin tietten rakentaa puutaloa, mikä närkästytti maaherraa. Ei tiedetä, lopettiko Sunn puutalon rakentamisen mutta näin arvellaan käyneen (Hgin historia II, s. 248). *Se, mihin kohtaan tonttia Sunn aikoi/alkoi puutaloa rakentaa, on epäselvää. Suurkadun varrella oleva tontin pohjoinen osa oli tontin paraatipaikka, jossa todennäköisimmin on jo sijainnut tontin levyinen (23,5 m) päärakennus (Torsten Burgmanin isonvihan jälkeen rakennuttama?). Oliko aloitettu mutta kesken jäänyt puurakennus tarkoitettu piipputehtaaksi?* Pikkuvihan korvausanomusluettelon mainitsemat (1742) varakkaimpienkin porvareiden asuinrakennukset olivat vielä yksikerroksisia. Kaksikerroksisia asuinrakennuksia alettiin rakentaa vasta 1750-luvun puolivälissä.
8. Sunn rakennutti kuitenkin pienen kaksikerroksisen, tiilikattoisen kivitalon, joka valmistui v. 1757 tai 1758 ja jota käytettiin tupakkapiippujen valmistukseen. *Rakennuksen suunnittelijasta tai ulkoasusta ei ole säilynyt mitään tietoja mutta mahdollisena arkkitehtina on voinut toimia Samuel Berner, jonka käsiä on Helsingin v. 1758 aloitettu uuden tulli- ja pakkahuoneen rakentaminen. Hänen on arveltu toimineen myös Sederholmin talon suunnittelijana. Rakennusmallit on saatu mahdollisesti Carl Wijnbladin vuosina 1755-56 julkaisemasta mallikirjasta, jota Wijnblad myi menestyksekkäästi vuoden 1756 valtiopäivillä erityisesti porvarissäädyn edustajille. Mallit noudattelivat ns. härlemanilaisen klassismin periaatteita. Carl Wijnblad oli ollut Carl Härlemanin oppilas ja molemmat olivat kivirakentamisen innokkaita puolestapuhujia. Vuoden 1761 paloa käsittelevä oikeudenkäyntipöytäkirja kertoo jonkin verran myös Sunnin kivitalosta ("**...af sten upfördt och med Taktegel täkt Pip-bruk...**") , koska palo sai alkunsa juuri kyseisestä rakennuksesta, sen alakerrassa sijaitsevan polttouunin rakenteisiin kyttemään jääneestä tulesta. Palo sytytti heti myös **kaksi muuta rakennusta** ja sen*

jälkeen muita (*samalla tai viereisillä tontilla olevia*) rakennuksia (maistraatin talousasiain pöytäkirjat 21.10. 1761).

9. Syyskuun 9. ja 10. päivän välisenä yönä vuonna 1761 riehunut palo tuhosi kahdeksan hyvinrakennettua tonttia nykyisten Unioninkadun ja Katariinankadun väliltä. R.Rprot. 27.6.1763 (B. Aminoffin tonttihilist.kortisto) mukaan Johan Sederholm oli ostanut (palon jälkeen) Sunnin tontin itselleen julkisessa huutokaupassa. Tontilla mainitaan olevan **holvattuja kellareita ja piipputehtaana käytetty kivitalo**. 27.6.1763 Sunn osti tontin kuitenkin takaisin Sederholmilta 5 425 kuparitaalarin hintaan ja alkoi rakennuttaa uutta kivitaloa.

10. Eteläisen korttelin tontin numero 4 koko oli jossain vaiheessa (jälleenmittaus isonvihan jälkeen, tulipalon 1761 jälkeen?) kasvanut hiukan 889 neliömetristä 1043 neliömetriin. *Tontti on pidentynyt noin seitsemän metriä todennäköisimmin eteläpäädään*. Tontin suuruus mainitaan lähteissä Vägadelningsinstrumentet v. 1790 ja Stichaeii Tomtförteckningissä vuodelta 1805(?) 2 957,5 qal, Bernd Aminoffin tonttihilistien muistiinpanojen mukaan. Geod.gl.tombokissa vuodelta 1813 tontin mitoiksi ilmoitetaan N=40, S=39, Ö=75 ja V=75 kyynärää eli metreiksi muunnettuna 23,8 ja 23,2 ja 44,5 ja 44,5 metriä. Tontin muoto olisi siis säilynyt 1600-luvun loppupuolen asussaan eli Suurkadun puoleisesta päästä hieman leveämpänä (kyynärän verran).

11. A.E. Geten vuonna 1763 laatiman kartan täydennettyyn versioon (samalta vuodelta 1763?) on piirretty Sunnin uusi kivitalo kokonaisuudessaan, sekä Suurkadun että Itäisen Kirkkokadun puoleiset, satulakattoiset osat. Itäisen Kirkkokadun puoleinen siipi ulottuu tontin etelärajalta asti ja etelärajan suuntaisesti sijaitsee vielä yksi, kapeampi siipirakennus. Rakennukseen liittyy selittävä teksti: "**Handelsman och Dykericommissariens Sunds stenhus, en del färdigt och resten utbygd**". *Ottaen huomioon, että Sunn osti tontin takaisin itselleen kesällä 1763, on rakennustyö sujunut varsin vauhdikkaasti, koska osa rakennuksesta on ollut valmiina jo samana vuonna. Kartassa olevat rakennukset esittävät siis valmista rakennussuunnitelmaa, josta kartan laatimisvaiheessa oli toteutunut vasta osa.* Asiakirjatietojen mukaan Sunnin Suurkadun puoleinen päärakennus valmistui vasta 1770 kolmikerroksisena ja satulakattoisena ja Itäisen Kirkkokadun puoleinen siipi kaksikerroksisena ja mansardikattoisena vasta 1776, jolloin omistajana oli Sunnin leskeksi jäänyt tytär Christina Emerentia. Itäsiiven jatkeena tiedetään olleen vielä noin 11,5x4 metrin suuruinen kivistä rakennus, jonka kerrosluku ja kattomuoto ovat olleet tuntemattomat. V. Pakkanen mainitsee rakennushistoriallisessa kertomuksessaan, että "vuosina 1833-34 Sunnin ja sen eteläpuolisella tontilla suoritettiin tuntemattoman arkkitehdin suunnitelmien mukaan seuraavat muutos- ja laajennustyöt: vuonna 1776 valmistuneen sivurakennuksen mansardikatto vaihdettiin satulakatoksi **ja rakennusta jatkettiin 6,2 metrillä kokoon 24,7x9,7-11,8 metriä. Leveyseron aiheutti talon eteläpäähän lyhyt poikkisiipi, joka lienee ollut jäännös v. 1833 puretusta pienestä**

piharakennuksesta". Mistä lähteestä tiedot ovat peräisin, ei käy ilmi. Pakkanen arvelee kuitenkin myöhemmin, nykyasua arvioidessaan, että vain kellarit ovat alkuperäisessä, 1700-luvun asussaan ja **mahdollisesti myös päärakennuksen sivusiiven katujulkisivu (=itäsiipi?) porttikäytävää ja ensimmäisen kerroksen ikkuna-aukkoja lukuun ottamatta.** *Rakennushistoriallisesta selvityksestä ei käy selvästi ilmi, onko Sofiankadun puoleinen siipi alkuperäisessä, vuoden 1776 pituudessaan vai v. 1833 pidennetyssä muodossaan?*

12. Rakennustutkija Veikko Pakkasen mukaan töiden nopeaan etenemiseen on voinut vaikuttaa mm. se, että "nimenomaan päärakennuksen rakennustyössä käytettiin hyväksi palossa pystyynjääneitä, kaksikerroksisen piipputehtaan seiniä. Tämä olisi eräs selitys Geten kartan muutoin melko yllättävälle tiedonannolle. Tehtaan rakenteiden sulattamiseen uuden päärakennuksen konstruktioihin saattavat myös viitata päärakennuksen tori- ja sivusiiven kellarien täysin erillisiltä vaikuttavat pohjaratkaisut ja lattiatasojen suuret korkeuserot." (Helsingin vanha kaupunginosa, rakennushistoria ja nykyasun inventointi. KSV julkaisu AA: 4/79). *Onko mahdollista, että asiakirjassa mainitut "holvatut kellarit" olisivat tarkoittaneet Suurkadun varrella sijainneen aikaisemman puisen päärakennuksen kellareita, joita sitten olisi käytetty hyväksi uutta kivitaloa rakennettaessa?* (Rakennusinventoinneissa mainitaan kuitenkin yleisesti kellarien ajoittuvan valmistumisvuoteen 1770 joten vanhojen, 1720-luvulta? periytyvien kellareiden tilalle on todennäköisimmin rakennettu uudet.)

13. Virpi Heikinheimon laatimassa inventointikertomuksessa ei mainita mitään Sofiankadun puoleisen itäsiiven pituuden jatkamisesta mutta kylläkin porttikäytävän puhkaisemisesta sivusiiven eteläpäähän samoin kuin vesikaton harjan korottamisesta. Hän yhtyy kuitenkin Pakkasen näkemykseen piipputehtaan rakenteiden käyttämisestä uuden päärakennuksen osana ja toteaa, että entisen piipputehtaan perustuksia "voitaneen jäljittää rakennuksen itäsiivestä, jossa kellarihuoneet 2 ja 3 muodostavat jossakin määrin muista tiloista poikkeavan kokonaisuuden. Kellareihin päästään niiden välisen käytävän kautta, joka voidaan sulkea ovella. Näin nämä tilat tulevat muista eristetyiksi. Lisäksi lattiataso on niissä selvästi matalampi kuin muualla. Mainittakoon tässä yhteydessä, että po. kellarihuoneiden välisen käytävän tiiliseinät on paikoitellen muurattu tavallisesta poikkeavalla tiilityypillä. Normaalin seinätiilen paksuus on noin 7 cm, tämä tiili on vain 5 cm paksu, väriltään poikkeuksellisen kellanruskea, hauras. Tätä tiiltä ei ole löytynyt muista kellaritiloista." Inventointikertomuksen mukaan koko kellarikerroksen korkein lattiataso (+3.30 mmpy) on itäsiiven kellarikäytävässä ja sen perällä olevassa huoneessa 1 ja matalin lattiataso saman siiven kellarihuoneissa 2 ja 3 (2.57 ja 2.52 mmpy). *Jos itäsiivessä sijaitseva käytävä ja kellarihuoneet 1,2 ja 3 kuuluvat alkuperäiseen piipputehtaaseen, voidaan piipputehtaana käytetyn kivirakennuksen pituudeksi laskea noin 13 metriä, ja leveydeksi noin 10 metriä. Kivirakennuksen pohjoispuolelle on siten jäänyt vielä noin 9,60 metrin levyinen tontin osa, jossa aikaisempi, puinen asuinrakennus on*

sijainnut. Suurkadun puoleinen asuinrakennus ja Itäisen Kirkkokadun puoleinen kivirakennus olisivat siis sijainneet vieri vieressä, jos asuinrakennuksen rakennusrungon leveys on karoliinista pohjakaavaa noudatteleva noin 10 metriä. Jos Suurkadun puoleinen asuinrakennus on noudattanut vanhaa, 1600-luvulta periytyvää paritupaista rakennusrungon leveyttä eli 7 metriä niin kivitalon ja asuinrakennuksen väliin olisi jäänyt 3,40 metriä leveä, sisäpihalle johtava porttikäytävä. Tontilla sijaitseva toinen puurakennus olisi sijainnut siten todennäköisimmin kivirakennuksen eteläpuolella, Itäisen Kirkkokadun suuntaisesti ja sen maksimipituus olisi ollut noin 22 metriä. Portti Itäiseltä Kirkkokadulta sisäpihalle on voinut sijaita myös kivirakennuksen ja sen eteläpuolella olevan puurakennuksen välissä, jolloin puurakennus on ollut lyhyempi kuin 22 metriä.

14. Carl Linneus kuvailee Västgöta resa -kertomuksessaan vuodelta 1746, kuinka polttamattomat piiput laitettiin kellariin suojaan pakkaselta ja liian nopealta kuivumiselta. *Ehkä Sunnin piipputehtaan kellareita on käytetty samaan tarkoitukseen.*

Lähteet:Painamattomat lähteet:Helsingin kaupunginarkisto

Berndt Aminoffin arkisto
Tonttikortisto

Maistraatin arkisto

Helsingin kaupunginmuseo

"Beskrifning till Hellsingfors Stadz Tompter och åkrar, såsom dhe A:o 696 äre refwadhe och Characterade"
- valokopio alkuperäisestä, Ruotsissa sijaitsevasta asiakirjasta
Lantmät. lev. 1892 nr. 27 (kartavd.st.form.).RA

Heikinheimo Virpi, Sunnin kiinteistö Aleksanterinkatu 26-Sofiankatu 6,
Kortteli 31, Sarvikuono, I kaupungiosa -inventointikertomus

Painetut lähteet:

Forsius Henrik, Oekonomisk Beskrifning öfwer Stapelstaden Helsingfors 1757.
Entisaikain Helsinki II, 1937.

Helsingin historia, osat I ja II. Helsinki 1950.

Kärki Pekka, Helsinkiläisiä porvaristaloja pikkuvihan aattona. Narinkka 1981.

Linneus Carl, Västgöta resa 1746.

Merisalo Tiina, Sederholmin kivitalo - porvaristalon vaiheita hyödyn ajalta
1990-luvulle. Narinkka 1995.

Pakkanen Veikko, Sunnin kiinteistö - Keskusrikospoliisin kiinteistö.
Helsingin vanha kaupungiosa, rakennushistoria ja nykyasun inventointi.
KSV julkaisu AA: 4/79.

Stenius O., (toim.) Helsingin asemakaavahistoriallinen kartasto. Hfors 1969.

Åkerman Birger, Bouppteckningar i Helsingfors stad 1679-1808.
Suomen Sukututkimusseuran julkaisu 13. Helsinki 1937.

LIITE III

Negatiiviluettelo: Sunnin talo, Aleksanterinkatu 26/Sofiankatu 6

- f. 272 088 **Kuva 1.** Café Engelin naisten ja miesten yleisövessan lattia poistettu kokonaisuudessaan vesivahingon takia. Lattian ja kellariholvin välissä olevaa täytehiekkaa poistetaan lapiolla. Täytehiekan seassa paljon esinelöytöjä, mm. liitupiippujen kappaleita. Kuvan vasemmassa reunassa miesten vessan eteläseinä. Kuva otettu naisten vessan oviaukosta käsin, koillisesta. 23.3.1998.
- f. 272 089 **Kuva 2.** Ks. kuva 1. Sama tilanne läheltä naisten vessan pohjoisseinää. Idästä. 23.3.1998.
- f. 272 090 **Kuva 3.** Ks. kuvat 1 ja 2. Sama tilanne, naisten vessan ja kahvilasalin välisen seinän alla oleva kiviperustus näkyvissä. Idästä. 23.3.1998.
- f. 272 091 **Kuva 4.** Ks. kuvat 1, 2 ja 3. Sama tilanne. Kaakosta. 23.3.1998.
- f. 272 092 **Kuva 5.** Lattian alla oleva hiekkatäyte poistettu kokonaisuudessaan huoneen keskiosasta, kellarin holvin yläpinta näkyvissä. Oikealla näkyvissä vessan länsiseinän eli Sunnin talon ja Kiseleffin talon välisen seinän alla olevia kiviperustuksia. Vasemmalla miesten vessan eteläseinän kiviperustuksen juurella lattian täytehiekkaa, jonka seassa paljon esinelöytöjä, mm. liitupiippujen kappaleita. Koillisesta. 23.3.1998.
- f. 272 093 **Kuva 6.** Sama tilanne kuin kuvassa 5. Vessan länsiseinän ja pohjoisseinän alla olevat kiviperustukset ja kellarin holvin yläpinta näkyvissä. Idästä. 23.3.1998.
- f. 272 094 **Kuva 7.** Sama tilanne kuin kuvissa 5 ja 6. Kaakosta. 23.3.1998.
- f. 272 095 **Kuva 8.** Vessan lattian ja kellariholvin yläpinnan välissä oleva hiekkatäyte poistettu kokonaisuudessaan ja kellarin holvin yläpinta puhdistettuna näkyvissä. Seinien alla olevat kiviperustukset näkyvissä. Koillisesta. 23.3.1998.

Negatiiviluettelo: Sofiankatu 4: ja 6:n välinen kohta

- f. 272 297 **Kuva 9.** Näkymä Sofiankatu 3:n kohdalta, Helleniuksen talo ja sen vihreäksi maalatun siipirakennuksen rajan kohdalta. Sofiankadulle asennetaan katulämmitystä, jonka kaivannosta löytyi kasa liitupiippuja täytemaan seasta, vasemmalta puolelta kuvassa olevia poikittaisia viemäriputkia. Lännestä. 2.11.1998.
- f. 272 292 **Kuva 10.** Ks. kuva 9. Kasa liitupiippuja keskellä katupinnan alapuolella olevaa täytemaakerrosta. Liitupiiput tulleet paikalle mahd. Sunnin talon sisältä jossain vaiheessa tuodun irtomaan mukana, ts. eivät ole alkuperäisellä paikallaan. Lännestä. 2.11.1998.
- f. 272 293 **Kuva 11.** Katulämmityskaivannosta peräisin olevaa täytehiekkää Sofiankatu 6: ja 4:n välisellä kohdalla. Kasan pinnalla jonkin verran mm. liitupiippujen kappaleita, jotka peräsin mahd. Sunnin talon sisältä jossain vaiheessa tuodusta irtomaasta. Idästä. 2.11.1998.

LIITE IV

Diaposiitivuettelo: Sunnin talo - Aleksanterinkatu 26/Sofiankatu 6

1. Café Engelin naisten ja miesten yleisö vessan lattia poistettu kokonaisuudessaan vesivahingon takia. Lattian ja kellariholvin välissä olevaa täytehiekkaa poistetaan lapiolla. Täytehiekan seassa paljon esinelöytöjä, mm. liitupiippujen kappaleita. Kuvan vasemmassa reunassa miesten vessan eteläseinä. Kuva otettu naisten vessan oviaukosta käsin, koillisesta. 23.3.1998.
2. Ks. kuva 1. Sama tilanne läheltä naisten vessan pohjoisseinää. Idästä. 23.3.1998.
3. Ks. kuvat 1 ja 2. Sama tilanne, naisten vessan ja kahvilasalin välisen seinän alla oleva kiviperustus näkyvissä. Kaakosta. 23.3.1998.
4. Ks. kuvat 1, 2 ja 3. Sama tilanne, naisten vessan ja kahvilasalin välisen seinän alla oleva kiviperustus näkyvissä. Kaakosta. 23.3.1998.
5. Ks. kuvat 1, 2, 3 ja 4. Sama tilanne, naisten vessan ja kahvilasalin välisen seinän alla oleva kiviperustus näkyvissä. Etelästä. 23.3.1998.
6. Naisten vessan oviaukon alapuolella, lattian ja kellarin holvin välissä olevaa täytehiekkaa, jonka seassa runsaasti esinelöytöjä, mm. liitupiippujen kappaleita. Lännestä. 23.3.1998.
7. Ks. kuva 6. Lähikuva täytehiekan seassa olevista esinelöydöistä. Lännestä. 23.3.1998.
8. Lattian alla oleva hiekkatäyte poistettu kokonaisuudessaan huoneen keskiosasta, kellarin holvin yläpinta näkyvissä. Oikealla näkyvissä vessan länsiseinän eli Sunnin talon ja Kiseleffin talon välisen seinän alla olevia kiviperustuksia. Vasemmalla miesten vessan eteläseinän kiviperustuksen juurella lattian täytehiekkaa, jonka seassa paljon esinelöytöjä, mm. liitupiippujen kappaleita. Koillisesta. 23.3.1998.
9. Sama tilanne kuin kuvassa 8. Vessan länsiseinän ja pohjoisseinän alla olevat kiviperustukset ja kellarin holvin yläpinta näkyvissä. Idästä. 23.3.1998.
10. Vessan lattian ja kellariholvin yläpinnan välissä oleva hiekkatäyte poistettu kokonaisuudessaan ja kellarin holvin yläpinta puhdistettuna näkyvissä. Seinien alla olevat kiviperustukset näkyvissä. Koillisesta. 23.3.1998.

Diapositiiviluettelo: Sofiankatu 4:n ja 6:n välinen kohta

11. Näkymä Sofiankatu 3:n kohdalta, Helleniuksen talo ja sen vihreäksi maalattu siipirakennus lännestä katsottuna. Sofiankadulle asennetaan katulämmitystä, jonka kaivannosta löytyi kasa liitupiippuja täytemaan seasta, läheltä kuvassa olevia poikittaisia viemäriputkia. Lännestä. 2.11.1998.
12. Ks. kuva 11. Liitupiippukasa on viemäriputkien vasemmalla puolella. Lännestä. 2.11.1998.
13. Ks. kuvat 11 ja 12. Sama tilanne. Lännestä. 2.11.1998.
14. Ks. kuvat 11, 12, ja 13. Kasa liitupiippuja keskellä katupinnan alapuolella olevaa täytemaakerrosta. Liitupiiput tulleet paikalle mahd. Sunnin talon sisältä jossain vaiheessa tuodun irtomaan mukana, ts. eivät ole alkuperäisellä paikallaan. Lännestä. 2.11.1998.
15. Katulämmityskaivannosta peräisin olevaa täytehiekkää Sofiankatu 6: ja 4:n välisellä kohdalla. Kasan pinnalla jonkin verran mm. liitupiippujen kappaleita, jotka peräsin mahd. Sunnin talon sisältä jossain vaiheessa tuodusta irtomaasta. Idästä. 2.11.1998.

V KUVATAULUT

f. 272 088

Kuva 1. Café Engelin naisten ja miesten yleisö vessan lattia poistettu kokonaisuudessaan vesivahingon takia. Lattian ja kellariholvin välissä olevaa täytehiekkaa poistetaan lapiolla. Täytehiekkan seassa paljon esinelöytöjä, mm. liitupiippujen kappaleita. Kuvan vasemmassa reunassa miesten vessan eteläseinä. Kuva otettu naisten vessan oviaukosta käsin, koillisesta. 23.3.1998.

f. 272 089

Kuva 2. Ks. kuva 1. Sama tilanne läheltä naistenvessan pohjoisseinää. Idästä.
23.3.1998.

f. 272 090

Kuva 3. Ks. kuvat 1 ja 2. Sama tilanne, naistenvessan ja kahvilasalin välisen seinän alla oleva kiviperustus näkyvissä. Idästä. 23.3.1998.

f. 272 091

Kuva 4. Ks. kuvat 1, 2 ja 3. Sama tilanne. Kaakosta. 23.3.1998.

f. 272 092

Kuva 5. Lattian alla oleva hiekkatäyte poistettu kokonaisuudessaan huoneen keskiosasta, kellarin holvin yläpinta näkyvissä. Oikealla näkyvissä vessan länsiseinän eli Sunnin talon ja Kiseleffin talon välisen seinän alla olevia kiviperustuksia. Vasemmalla miesten vessan eteläseinän kiviperustuksen juurella lattian täytehiekkää, jonka seassa paljon esinelöytöjä, mm. liitupiippujen kappaleita. Koillisesta. 23.3.1998.

f. 272 093

Kuva 6. Sama tilanne kuin kuvassa 5. Vessan länsiseinän ja pohjoisseinän alla olevat kiviperustukset ja kellarin holvin yläpinta näkyvissä. Idästä. 23.3.1998.

f. 272 094

Kuva 7. Sama tilanne kuin kuvissa 5 ja 6. Kaakosta. 23.3.1998.

f. 272 095

Kuva 8. Vessan lattian ja kellariholvin yläpinnan välissä oleva hiekkatäyte poistettu kokonaisuudessaan ja kellarin holvin yläpinta puhdistettuna näkyvissä. Seinien alla olevat kiviperustukset näkyvissä. Koillisesta. 23.3.1998.

f. 272 297

Kuva 9. Näkymä Sofiankatu 3:n kohdalta, Helleniuksen talo ja sen vihreäksi maalatun siipirakennuksen rajan kohdalta. Sofiankadulle asennetaan katulämmitystä, jonka kaivannosta löytyi kasa liitupiippuja täytemaan seasta, vasemmalta puolelta kuvassa olevia poikittaisia viemäriputkia. Lännestä. 2.11.1998.

f. 272 292

Kuva 10. Ks. kuva 9. Kasa liitupiippuja keskellä katupinnan alapuolella olevaa täytemaakerrosta. Liitupiiput tulleet paikalle mahd. Sunnin talon sisältä jossain vaiheessa tuodun irtomaan mukana, ts. eivät ole alkuperäisellä paikallaan. Lännestä. 2.11.1998.

f. 272 293

Kuva 11. Katulämmityskaivannosta peräisin olevaa täytehiekkää Sofiankatu 6: ja 4:n välisellä kohdalla. Kasan pinnalla jonkin verran mm. liitupiippujen kappaleita, jotka peräsin mahd. Sunnin talon sisältä jossain vaiheessa tuodusta irtomaasta. Idästä. 2.11.1998.

SUNNIN KIINTEISTÖ
 ALEKSANTERINKATU 26 - SOFIANKATU 6
 I KAUPUNGINOSA
 KORTTELI 31, SARVIKUONO
 TONTTI 13

Esinelöytöjä Café Engelin miesten ja naisten wc:n lattian alla olevasta täytehiekkakerroksesta, v. 1770 valmistuneen kellariholvin päältä, Aleksanterinkadun puoleisesta kiinteistön osasta (ks. sijainti rakennuspiirustuksesta) 23.3. 1998.

KM 98 024

- : 1 **Liitupiipun pesiä 3 kpl ja pesän katkelmia 7 kpl** , 92 g. Valkoista savea, kahdessa pesän katkelmassa saviaines muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä harmahtavaksi, yhteen pesän katkelmaan palanut kiinni jotain kellanruskeaa ainetta. Samanlaisella muotilla valmistettuja piipunpesiä, joiden etuosassa kolme kruunua -leima, jonka yläpuolella teksti HELSIGF ja alapuolella nimikirjaimet A:F. Leimat enimmäkseen toispuoleisesti painettuja eli kuvioista ja tekstistä näkyy vain osa. Pesän malli englantilaistyyppinen eli pesän suun reuna samansuuntainen varren kanssa. Kannat pieniä ja nipukkamaisia, korkeus n. 4 mm, leveys n. 5 mm. Saumat siloitettu, mutta erottuvat. Kiilloittamattomia. Käyttämättömiä. Tontilla sijainneen Per Hansson Sunnin pieneen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitetun piipputehtaan valmisteita vuosilta 1758-1761. Nimikirjaimet A:F tarkoittanevat Ruotsin kuningasta Adolf Fredrikiä, joka hallitsi vuosina 1751-1771. Leima vastaa osiltaan ja kompositioltaan lähes täysin tukholmalaisen, vuosina 1739-1759 toimineen piipputehtailija Olof Forsbergin käyttämää pesän etuosan leimaa. Ks. esim. Kritpipor s. 33 ja Petum Optimum s. 76-86. Myös Jonas Alströmer Alingsåsista käytti vsamantyyppistä leimaa, ks. Tobakspipor från Varberg och Gouda s. 78. Ehjien pesien mitat: HxBxO 47x23x17, 46x22,5x17 ja 47x22x17 mm, (ajoitus Friederichin lasketakaavion mukaan 1750-1760 - luvut), pesien katkelmien mitat 49x22x19, 48x23x21, 39x22x22, 41x22x17, 32x23x18, 30x22x19 ja 32x15x17 mm.

- : 2 **Liitupiipun pesiä 2 kpl ja pesän katkelma**, 47 g. Valkoista savea, joka ilmeisesti sekundäärisistä syistä muuttunut hieman kellertäväksi. Samanlaisella (erilainen kuin alanumerossa 1) muotilla valmistettuja piipunpesiä, joiden etuosassa kolme kruunua - leima, jonka yläpuolella teksti HELSINGF ja alapuolella nimikirjaimet A:F (vrt. alanumero 1). Leimat enimmäkseen toispuoleisesti painettuja eli kuvioista ja tekstistä näkyy vain osa. Pesän malli englantilaistyyppinen eli pesän suun reuna samansuuntainen varren kanssa. Kannat pieniä ja nipukkamaisia, kannan korkeus n. 3-3,5 mm ja leveys n. 4,5 mm. Yhdessä pesässä vartta jäljellä n. 53 mm, varren halkaisija 8 mm, savukanavan halkaisija 2,3 mm. Saumat osittain siloiteltuja, mutta erottuvat. Kiilloittamattomia. Käyttämättömiä. Tontilla sijainneen Per Hansson Sunnin pieneen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitetun piipputehtaan valmisteita vuosilta 1758-1761. Nimikirjaimet A:F tarkoittanevat Ruotsin kuningasta Adolf Fredrikiä, joka hallitsi vuosina 1751-1771. Leima vastaa osiltaan ja kompositioltaan lähes täysin tukholmalaisen, vuosina 1739-1759 toimineen piipputehtailija Olof Forsbergin käyttämää pesän etuosan leimaa. Ks. esim Kritpipor s. 33 ja Petum Optimum s. 76-86. Myös Jonas Ahlströmer Alingsåsista käytti samantyyppistä leimaa, ks. Tobakspipor från Varberg och Gouda s. 78. Ehjien pesien mitat: HxBxO 46x21x15,-18, 44x20x16 mm, pesän katkelman mitat: 91x50x21 mm.

KM 98 024: 2

KM 98 024: 2

- : 3 **Liitupiipun pesä ja pesän katkelma**, 27 g. Valkoista savea, pesän katkelman saviaines muuttunut sekundäärisistä syistä (palanut) harmaaksi/tummanharmaaksi. Samanlaisella (erilainen kuin alanumeroissa 1 ja 2) muotilla valmistettuja piipunpesiä, joiden etuosassa kolme kruunua -leima, jonka yläpuolella teksti HELSINGF ja alapuolella nimikirjaimet A:F (vrt. alanumerot 1 ja 2). Leimat enimmäkseen toispuoleisesti painettuja eli kuvioista ja tekstistä näkyy vain osa. Pesän malli englantilaistyyppinen eli pesän suun reuna samansuuntainen varren kanssa. Kannat pieniä ja nipukkamaisia, ehjän pesän kannan korkeus n. 3 mm ja leveys n. 5 mm. Etuosan sauma siloittamaton, takaosan sauma siloiteltu, mutta erottuu. Kiilloittamattomia. Käyttämättömiä. Tontilla sijainneen Per Hansson Sunnin pieneen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitetun piipputehtaan valmisteita vuosilta 1758-1761. Nimikirjaimet A:F tarkoittanevat Ruotsin kuningasta Adolf Fredrikiä, joka hallitsi vuosina 1751-1771. Leima vastaa osiltaan ja kompositioltaan lähes täysin tukholmalaisen, vuosina 1739-1759 toimineen piipputehtailija Olof Forsbergin käyttämää pesän etuosan leimaa. Ks. esim Kritpipor s. 33 ja Petum Optimum s. 76-86. Myös Jonas Ahlströmer Alingsåsista käytti samantyyppistä leimaa, ks. Tobakspipor från Varberg och Gouda s. 78. Ehjän pesän mitat: HxBxO 45x22xn.16 mm, pesän katkelman mitat: 50x22x21 mm.

- : 4 **Liitupiipun pesän katkelmia**, 2 kpl, 21 g. Valkoista savea. Samanlaisella (erilainen kuin alanumeroissa 1, 2 ja 3) muotilla valmistettuja piipunpesiä, joiden etuosassa kolme kruunua -leima, jonka yläpuolella teksti HELSINGF ja alapuolella nimikirjaimet A:F (vrt. alanumerot 1, 2 ja 3). Leimat enimmäkseen toispuoleisesti painettuja eli kuvioista ja tekstistä näkyy vain osa. Pesän malli englantilaistyyppinen eli pesän suun reuna samansuuntainen varren kanssa, pesä huomattavasti lyhyempi kuin alanumeroiden 1, 2 ja 3. Toisen pesän katkelman kanta pieni ja nipukkamainen, kannan korkeus n. 4 mm ja leveys n. 4 mm. Etuosan sauma siloittamaton, takaosan sauma siloiteltu, mutta erottuu. Killoittamattomia. Käyttämättömiä. Tontilla sijainneen Per Hansson Sunnin pieneen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitetun piipputehtaan valmisteita vuosilta 1758-1761. Nimikirjaimet A:F tarkoittanevat Ruotsin kuningasta Adolf Fredrikiä, joka hallitsi vuosina 1751-1771. Leima vastaa osiltaan ja kompositioltaan lähes täysin tukholmalaisen, vuosina 1739-1759 toimineen piipputehtailija Olof Forsbergin käyttämää pesän etuosan leimaa. Ks. esim Kritpipor s. 33 ja Petum Optimum s. 76-86. Myös Jonas Ahlströmer Alingsåsista käytti samantyyppistä leimaa, ks. Tobakspipor från Varberg och Gouda s. 78. Mitat: 47x20x20 ja 40x21x20 mm.

- : 5 **Liitupiipun pesän katkelma**, 7 g. Valkoista savea. Pesän etuosassa kolme kruunua -leima, jonka yläpuolella teksti ...ELSIN... (=HELSINGF) ja alapuolella kirjain :F (=A:F) (vrt. alanumerot 1, 2, 3 ja 4). Teksti ...ELSIN... pienempää kuin alanumeroissa 1, 2, 3 ja 4 = erilainen leimasin. Pesän malli englantilaistyyppinen eli pesän suun reuna samansuuntainen varren kanssa, pesä pienempi ja lyhyempi kuin alanumeroiden 1, 2, 3 ja 4. Pesän kanta matala ja leveämpi kuin alanumeroiden 1, 2, 3 ja 4, kannan korkeus n. 2 mm ja leveys n. 6 mm. Saumat siloiteltu, mutta takaosan sauma erottuu. Kiilloittamaton. Käyttämätön. Tontilla sijainneen Per Hansson Sunnin pieneen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitetun piipputehtaan valmisteita vuosilta 1758-1761. Nimikirjaimet A:F tarkoittanevat Ruotsin kuningasta Adolf Fredrikiä, joka hallitsi vuosina 1751-1771. Leima vastaa osiltaan ja kompositioltaan lähes täysin tukholmalaisen, vuosina 1739-1759 toimineen piipputehtailija Olof Forsbergin käyttämää pesän etuosan leimaa. Ks. esim Kritpipor s. 33 ja Petum Optimum s. 76-86. Myös Jonas Ahlströmer Alingsåsista käytti samantyyppistä leimaa, ks. Tobakspipor från Varberg och Gouda s. 78. Mitat: 40x17x20 mm.

- : 6 **Liitupiipun pesiä 3 kpl ja liitupiipun pesän katkelmia 7 kpl**, 100 g. Valkoista savea, yhdessä pesässä saviaines ilmeisesti sekundäärisistä syistä muuttunut hieman kellertäväksi. Samanlaisella muotilla (erilainen kuin alanumeroissa 1-5 ja 7-9) valmistettuja piipunpesiä, joiden etuosassa leimakoristeena kellomainen kukka, jonka tyvessä lehdet. Pesän malli englantilaistyyppinen eli pesän suun reuna samansuuntainen varren kanssa, pesä tasaisesti levenevä, suun reuna levein kohta. Kanta melko matala ja leveä, korkeus 2-3 mm, leveys 5,5-6 mm. Saumat siloiteltu, myös etuosassa, mutta erottuvat paikoin. Kiilloittamattomia. Käyttämättömiä. Tontilla sijainneen Per Hansson Sunnin pieneen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitetun piipputehtaan valmisteita vuosilta 1758-1761. Leiman sijainti pesän etuosassa tyypillistä 1700-luvun ruotsalaisvalmisteisille piipuille. Ehjien tai lähes ehjien pesien HxBxO 50x22xn.17, 48,5x20,5xn.16,5, 47x20x15,5 ja 48x21x16 mm, pesien katkelmien mitat: 55x22x21, 54x20x21, 55x17x20, 55x19x18, 57x20x10 ja 51x17x11 mm.

- : 7 **Liitupiipun pesän katkelmia 8 kpl**, 80 g. Valkoista savea, saviaines joissakin pesissä muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä paikoin hieman kellertäväksi. Samanlaisella muotilla (erilainen kuin alanumerossa 1-5 ,6 , 8 ja 9) valmistettuja piipunpesiä, joiden etuosassa leimakoristeena kellomainen kukka, jonka tyvessä lehdet (samanlainen kuin alanumerossa 6). Pesän malli englantilaistyyppinen eli pesän suun reuna samansuuntainen varren kanssa, pesä tasaisesti levenevä, suun reuna levein kohta. Kanta matala ja melko leveä, korkeus 1-2 mm, leveys 5-5,5 mm. Saumat siloiteltu, myös etuosassa, mutta erottuvat paikoin. Kiilloittamattomia. Käyttämättömiä. Tontilla sijainneen Per Hansson Sunnin pieneen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitetun piipputehtaan valmisteita vuosilta 1758-1761. Leiman sijainti pesän etuosassa tyypillistä 1700-luvun ruotsalaisvalmisteisille piipuille. Mitat: 47x19x19, 57x19x20, 52x19x20, 52x19x19, 50x19x19, 52x18x18, 39x20x18 ja 38x16x17 mm.

- : 8 **Liitupiipun pesiä 3 kpl ja pesän katkelma**, 37 g. Valkoista savea, joka yhdessä pesässä muuttunut ilmeisesti sekundääristä syistä paikoin kellertäväksi, yksi pesä palanut kellertävänharmaaksi/tummanharmaaksi, karheaksi ja kuplivaksi. Samanlaisella muotilla valmistettuja, pienehköjä pesiä, joiden kanta melko matala, korkeus n. 2,5 mm, leveys n. 5 mm. Pesän malli englantilaistyyppinen eli pesän suun reuna samansuuntainen varren kanssa, pesä tasaisesti levenevä, suun reuna levein kohta. Saumat siloiteltu, mutta erottuvat. Leimaamattomia. Kiilloittamattomia. Käyttämättömiä. Tontilla sijainneen Per Hansson Sunnin pieneen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitetun piipputehtaan valmisteita vuosilta 1758-1761. Ehjien pesien mitat: HxBxO 38x19x13,5, 41x20x15,5, 42x20x15 mm, katkelman mitat: 48x21x20 mm.

KM 98 024

- : 9 **Liitupiipun pesä ja liitupiipun pesän katkelma**, 18 g. Valkoista savea, joka muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä pinnalta paikoin kellertäväksi. Samanlaisella muotilla valmistettuja, pienehköjä ja solakoita pesiä, joista ehjän pesän kanta pieni, nipukkamainen, korkeus n. 3 mm, leveys n. 4,5 mm. Kannan alapinnalla mahd. jonkinlainen leima, jota vaikea hahmottaa. Pesän malli englantilaistyyppinen eli pesän suun reuna samansuuntainen varren kanssa, pesä melko tasaleveä. Saumat siloiteltu, mutta erottuvat. Kiilloittamattomia. Käyttämättömiä. Tontilla sijainneen Per Hansson Sunnin pieneen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitetun piipputehtaan valmisteita vuosilta 1758-1761. Mitat: ehjän pesän HxBxO n.43x18xn.13,5 mm, 40x18,5x17 mm.

- : 10 **Liitupiipun pesän katkelmia**, 20 kpl, 66 g. Valkoista savea, osassa pesän katkelmia saviaines muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä harmaaksi, punertavaksi tai kellertäväksi. Katkelmien muodot vastaavat alanimeroissa 1-9 kuvailtuja pesän muotoja= englantilaistyyppistä pesistä, joiden pesän suun reuna samansuuntainen varren kanssa. Isoimman katkelman mitat: 45x22 mm.

- : 11 **Liitupiipun varren ja kannan/pesän katkelmia**, 14 kpl, 83 g. Valkoista savea, saviaines muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä yhdessä katkelmassa osittain harmaaksi. Erilaisia kantoja, pieniä ja nipukkamaisia ja matalampia ja leveämpiä, mitat: korkeus 2-4,5mm, leveys 4,5-6 mm. Savukanavan halkaisija vaihtelee 2-2,7 mm. Varren halkaisija vaihtelee 6,6-9,8 mm. Saumat siloiteltu, mutta erottuvat paikoin. Kaikki ilmeisesti edellämäinituista, erilaisista pesämalleista. Kiilloittamattomia. Käyttämättömiä. Pisimmän varren pituus 77 mm, pesän/kannan katkemien mitat: 20x17, 24x12 ja 14x11 mm.
- : 12 **Liitupiipun varren ja pesän/kannan katkelma**, 11 g. Punasavea. Kanta matala ja leveähkö, korkeus 1,5 mm, leveys n. 6 mm. Saumat siloiteltu mutta erottuvat, varren halkaisija 8,7 mm, savukanavan halkaisija 2,2 mm. Pesä suhteellisen pieni ja kapea (vrt. pesämuodot alanumeroissa 5, 7 ja 8). Leimaamaton. Kiilloittamaton. Käyttämätön. Mitat: pituus 91 mm.
- : 13 **Liitupiipun varren ja kannan/pesän katkelma**, 9 g. Tumman harmaaksi ja kuplivan karrelle palanut saviaines, alunperin ilmeisesti valkoista savea. Ollut erittäin kovassa kuumuudessa. Taipunut. Pesän malli ja muoto ei ole erotettavissa. Mitat: 53x24x8,5 mm.
- : 14 **Liitupiipun varren katkelma**, 6 g. Valkoista savea. Pinnalla koristeena kuusi, lyhyiden, rinnakkaisten vinoviivojen nauhaa, joista kaksi pitkää ja neljä lyhyempää. Saumat siloiteltu mutta erottuvat. Kiilloittamaton. Mitat: pituus 64 mm, varren halkaisija 8,9-9,1, savukanavan halkaisija 2,2-2,4 mm.
- : 15 **Liitupiipun varren katkelmia**, 19 kpl, 125 g. Valkoista savea, osassa katkelmia saviaines muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä (palanut) tummanharmaaksi/harmaaksi/punertavaksi. Kaikki katkelmat aivan pesän juuresta. Varren ja savukanavien halkaisijat 9,3/2,4, 8,0/2,2, 8,7/2,1, 9,7/2,2, 8,7/2,2, 8,6/2,6, 8,1/2,2, 8,4/2,3, 9,1/2,2, 9,0/2,3, 7,7/2,3, 8,1/1,9, 9,8/2,2, 9,9/2,3, 9,4/2,4, 8,8/2,5, 9,0/2,5, 9,5/2,3, 8,8/2,1 mm, pisimmän katkelman pituus 77 mm.
- : 16 **Liitupiipun varren katkelmia (suokappaleita)**, 32 kpl, 92 g. Valkoista savea, osassa katkelmia saviaines ilmeisesti sekundäärisistä syistä paikoin hieman kellertävää tai palanut harmaaksi. Yhdessä katkelmassa kiinni rautakokkare. Kaikki suokappaleita. Kiilloittamattomia. Saumat enimm. siloiteltu, mutta

erottuvat. Varren ja savukanavan halkaisijat 6,6/2,5, 7,0/2,4, 6,8/2,4, 6,7/2,4, 7,4/2,6, 7,5/-, 7,0/2,6, 7,2/2,3, 7,1/3,1, 6,9/2,5, 7,0/-, 7,0/2,9, 7,4/2,7, 7,0/1,8, 6,1/2,0, 6,7/2,4, 6,0/2,4, 7,6/2,3, 7,0/2,5, 7,4/2,5, 7,1/2,5, 6,6/2,3, 6,2/2,0, 6,1/2,4, 6,1/2,2, 6,1/2,0, 5,8/2,5, 6,4/2,6, 6,0/2,2, 6,6/2,4, 5,5/-, 6,4/- mm.

- : 17 **Liitupiipun varren katkelma (suukappale)**, 1 g. Punasavea. Erisävyinen punasavi kuin alanumerossa 12. Varren halkaisija 6,6 mm, savukanavan halkaisija 2,3 mm. Kiilloittamaton. Saumat siloiteltu, mutta erottuvat. Mitat: pituus 30 mm.

- : 18 **Liitupiipun varren katkelmia**, 5 kpl, 17 g. Punasavea, erisävyisiä. Erisävyisiä kuin alanumerossa 12. Varsien halkaisija leveämmästä päästä ja savukanavien halkaisijat 8,5/2,0, 8,5/2,1, 8,5/8,3, 8,5/2,0, 8,3/2,3 mm. Saumat siloiteltu, mutta enimmäkseen erottuvat. Kiilloittamattomia. Pisimmän katkelman pituus 50 mm.

- : 19 **Liitupiipun varren katkelmia**, 3 kpl, 1 g. Valkoista savea. Varren katkelmien puolikkaita. Pisimmän mitat: 24x9,5 mm.

- : 20 **Liitupiipun varren katkelmia**, 3 kpl, 15 g. Valkoista savea. Kaareutuvia. Yhden pinta muuttunut ilmeisesti sekundäärisesti paikoin kellertäväksi, saviaines erittäin kova, sileä= mahdollisesti ollut kovassa kuumuudessa. Saumat siloiteltu, mutta erottuvat. Kiilloittamattomia. Varsien halkaisija leveämmästä päästä ja savukanavan halkaisijat 7,0/2,0, 6,8/2,4 ja 8,8/3,3 mm. Pisimmän varren pituus 84 mm.

- : 21 **Liitupiipun varren katkelmia**, 13 kpl, 58 g. Valkoista savea. Kaikkiin katkelmiin palanut paikoin kiinni jotain kellanruskeaa ainetta, mahdollisesti ruostetta. Kaksi katkelmaa läheltä pesäntyveä. Saumat siloiteltu, mutta erottuvat. Kiilloittamattomia. Pisimmän mitat: pituus 80 mm, varren halkaisija leveämmästä päästä (läheltä pesän tyveä) 7,7 mm, savukanavan halkaisija 2,5 mm.

- : 22 **Liitupiipun varren katkelmia**, 8 kpl, 52 g. Valkoista savea, kokonaan tai osittain voimakkaasti palaneita ja osittain kuumuudessa deformatuneita. Pisimmän pituus 141 mm.

- : 23 **Liitupiipun varren katkelmia**, 29 kpl, 94 g. Valkoista, pehmeää savea, joka ilmeisesti sekundäärisesti muuttunut/palanut tummanharmaaksi/harmaaksi. Neljä katkelmaa läheltä pesäntyveä.

KM 98 024

Saumat siloiteltu, mutta erottuvat paikoin. Kiilloittamattomia. Pisimmän mitat: pituus 72 mm, varren halkaisija leveämmästä päästä 9,6, savukanavan halkaisija 2,2 mm.

: 24 **Liitupiipun varren katkelmia**, 320 kpl, 1287 g. Valkoista savea. Saviaines joissakin katkelmissa muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä paikoin harmaaksi/tummanharmaaksi tai punertavaksi tai kellertäväksi. Muutamat katkelmista ovat olleet ilm. kovassa kuumuudessa, saviaines muuttunut kovaksi, muovimaiseksi, pinnalla jonkinlaista kuplinutta kuonaa, kiiltoa. Jotkut katkelmista hieman kaareutuvia. Osassa katkelmia saumat siloittamattomia, osassa siloiteltu mutta erottuvia. Kiilloittamattomia. Pisimmän mitat: pituus 121 mm, varren halkaisija leveämmästä päästä 8,2 mm, savukanavan halkaisija 2,5 mm.

KM 98 024

- : 25 **Piipunvalmistusjätteitä?**, 4 kpl, 23 g. Valkoista savea. N. 1,5-2 cm leveitä, hieman kaareutuvia savinauhoja, joista kaksi (sormin?) hieman aaltomaiseksi muotoiltuja. Nauhojen paksuus n. 6-10 mm, epätasaisen paksuisia, kolme nauhaa toiselta reunalta leveämpiä. Mahd. jonkinlaisia piipunvalmistuksessa käytettyjä apuvälineitä, esim. tukia tai piippusavesta tehtyjä sivutuotteita. Nauhojen pituudet 63, 35, 31 ja 20 mm.

- : 26 **Saviastian reunapala**, 8 g. Punasavea. Ilm. T:n muotoinen reunalieri. Sisäpinta lohjennut. Reunalierin ulkopinnalla ja lierin ”alavakoon” valunut kellertävää lyijylasitusta. Vadista. Mitat: 17x68 mm.

KM 98 024

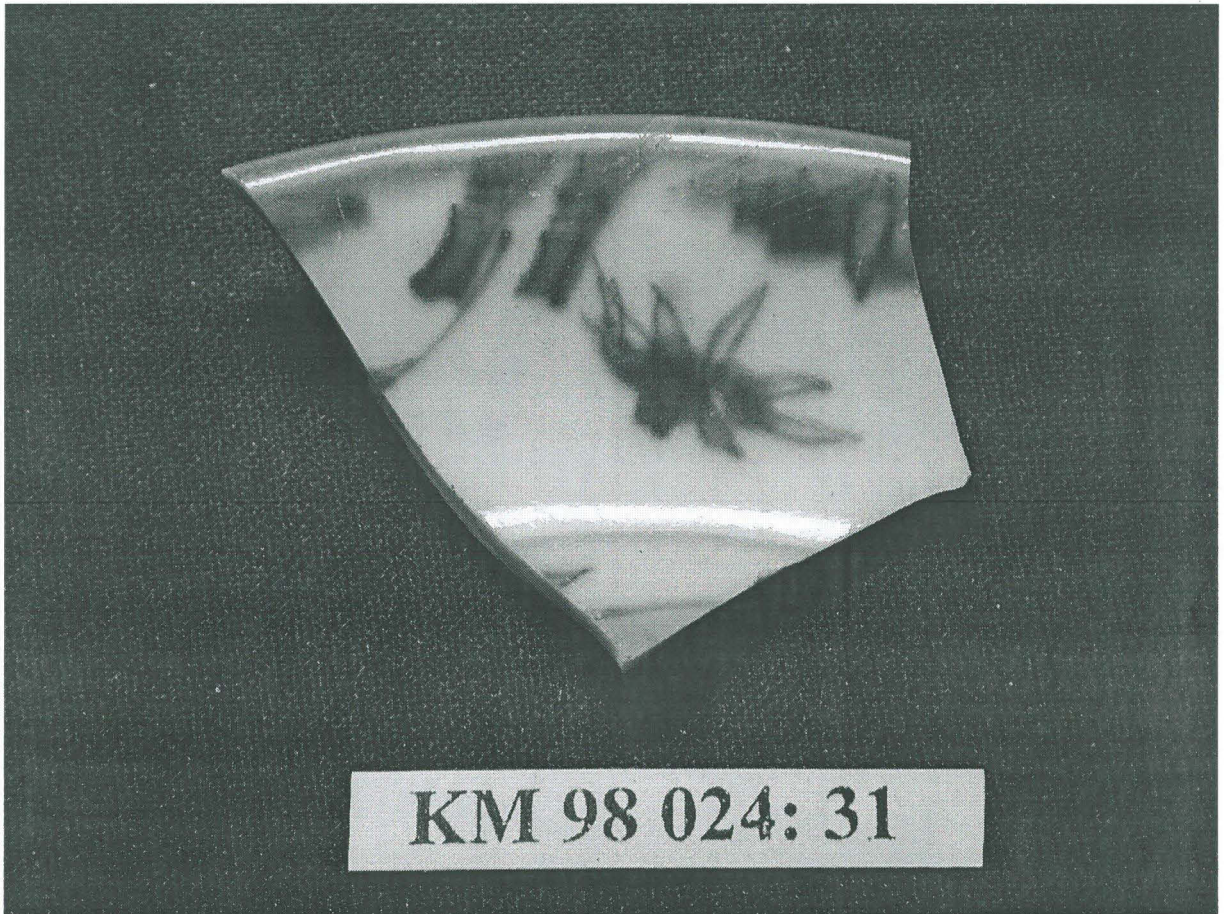
- : 27 **Saviastian kylkipala**, 12 g. Punasavea, kolmessa osassa. Sisäpinnalla Sisäpinnalla (keltaista) boluskoristelua, mm. ympyräkeskeinen raita, vihertävän kellanruskea (vihertävän keltainen) lyijylasitus, jossa iso läiskä vihereää kuparioksidiväriä. Ulkopinnalla pieniä lasitustahroja, loiva taite. Ilmeisesti vadista. Mitat: 37x57x4,5-4 mm.

- : 28 **Saviastian kylkipala**, 8 g. Punasavea. Sisäpinnalla kellanruskea lyijylasitus. Ulkopinta lasittamaton, hieman saviainesta tummemman punainen. Mitat: 24x56x8,5-6,5 mm.
- : 29 **Savinauhan katkelma**, 9 g. Punasavea, pinnalla ja seassa jotain valkoista ainetta. Poikkileikkaukseltaan soikea, kaareutuva punasavinauha. Käyttötarkoitus tuntematon. Mitat: 58x11-10 mm.
- : 30 **Saviastian kylkipala**, 1 g. Valkosavea. Sisäpinnalla keltainen lyijylasitus. Ulkopinnalla kirjavan vaaleanvihreä lyijylasitus, osassa pintaa rihlausta. Mitat: 21x16x3,5

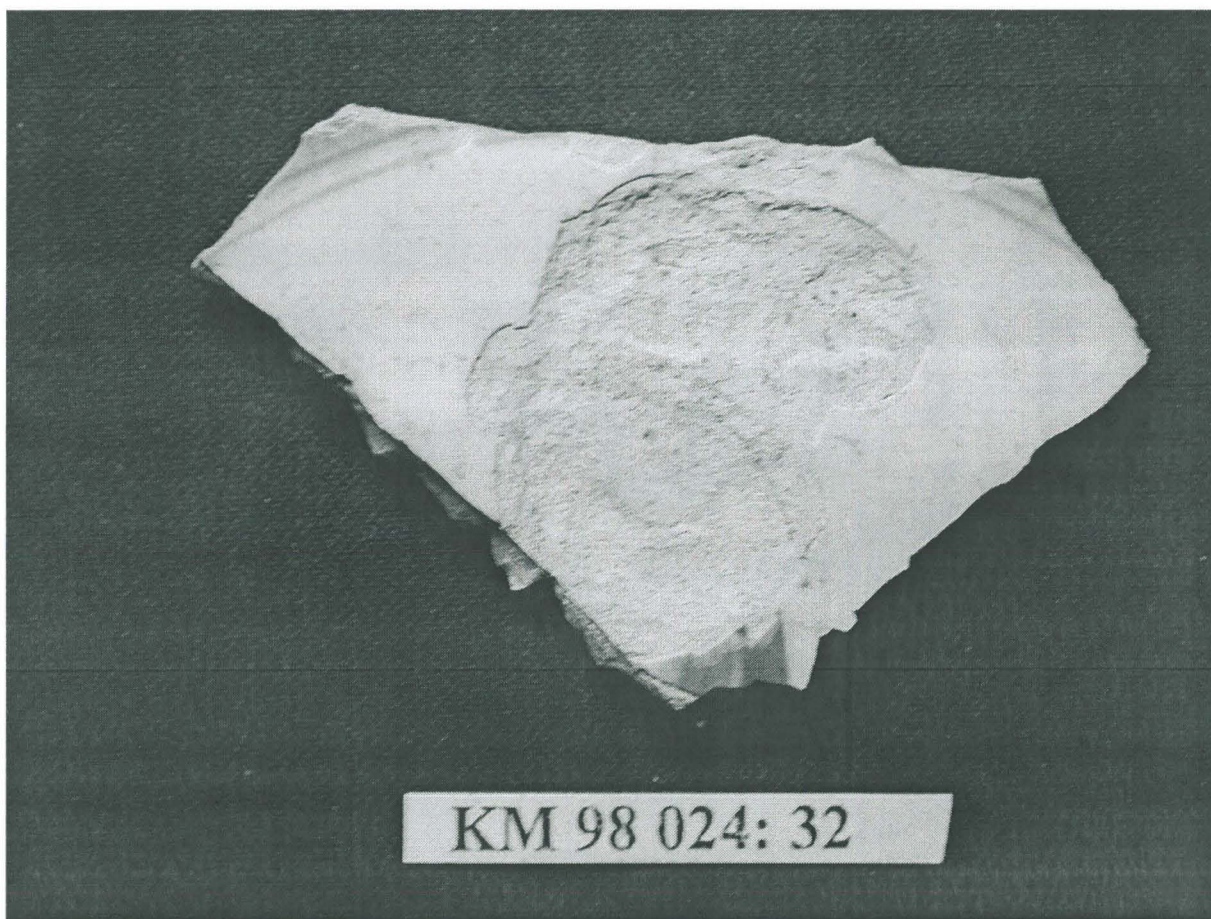
KM 98 024

- : 31 **Posliiniastian reunapala**, 5 g. Sisäpinnalla hieman sameaa (levinnyttä), koboltinsinistä, kasviaiheista maalauskoristelua ja väritön lasitus. Ulkopinnalla ruskea café au lait -lasitus ja taiteprofilointi. Pienestä laakeasta vadista tai lautasesta. Mitat: 36x52x5,5-2 mm.

KM 98 024

- : 32 **Fajanssiastian pohjapala**, 18 g. Valkosavea, kellertävä saviaines. Sisäpinta osittain lohjennut, valkoinen, hieman sinertävä tinalasitus ja sinistä maalauskoristelua, mm. kaksi ohutta, rinnakkaista, ympyräkeskeistä raitaa. Ulkopinnalla valkoinen, hieman sinertävä tinalasitus ja osa valmistajanmerkkiä. Ilmeisesti vadista tai lautasesta. Mitat: 46x73x6,5-5 mm.

KM 98 024

: 33 Lasiastian kylkipala, 1 g. Vaalean vihreä. Suora pala, ohut lasinauhakoriste = passglasista. Mitat: 32x17x1,5-2 mm.

: 34 Lasiastian kylkipala, 2 g. Vaalean vihreä. Kaareutuu. Mitat: 36x24x1,5 mm.

KM 98 024

: 35 Lasipullon pohjareunapala, 22 g. Sammalenvihreä. Mitat:
36x72x7-3 mm.

: 36 Ikkunalasin paloja, 4 kpl, 18 g. Vaalean vihreitä. Isoimman mitat:
78x39x2 mm.

: 37 Luu, 0,5 g.

SOFIANKATU

Sofiankadun katumuseon rakennustöiden yhteydessä, n. 20-30 cm katupinnan alapuolelta täytehiekasta esiintulleita löytöjä 2. 11. 1998 (ks. sijainti kertomuksesta).

KM 98 024

- : 38   **Raha**, 14 g. Kuparia. 1 äyrin raha. Toisella puolella kolme kruunua ja kruunattuna kaksi toisensa peilikuvina olevaa, koristeellista F-kirjainta. Toisella puolella kruunu, kaksi nuolta ristikkäin, joiden molemmin puolin teksti I ÖR S M, nuolien alapuolella vuosiluku 1749. Fredrik I:n hallituskauden raha. Mitat: halkaisija 30 mm, paksuus n. 2,5 mm.

KM 98 024: 38

KM 98 024: 38

- : 39 **Liitupiipun pesä**, 14 g. Valkoista savea, saviaines muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä (kovassa kuumuudessa?) paikoin vaaleanruskeaksi/kellertäväksi. Valmistettu samanlaisella muotilla kuin alanumeron 2 piipunpesät. Pesän etuosassa kolme kruunua -leima, jonka yläpuolella teksti HELSINGF ja alapuolella nimikirjaimet A:F (vrt. alanumerot 1-5). Leima toispuoleisesti painettu eli kuvioista ja tekstistä näkyy vain osa. Pesän malli englantilaistyyppinen eli pesän suun reuna samansuuntainen varren kanssa. Kanta pieni ja nipukkamainen, kannan korkeus n. 3,5 mm ja leveys n. 4,5 mm. Saumat osittain siloiteltuja, mutta erottuvat. Kiilloittamaton. Käyttämätön. Tontilla sijainneen Per Hansson Sunnin pieneen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitetun piipputehtaan valmisteita vuosilta 1758-1761. Nimikirjaimet A:F tarkoittanevat Ruotsin kuningasta Adolf Fredrikiä, joka hallitsi vuosina 1751-1771. Leima vastaa osiltaan ja kompositioltaan lähes täysin tukholmalaisen, vuosina 1739-1759 toimineen piipputehtailija Olof Forsbergin käyttämää pesän etuosan leimaa. Ks. esim Kritpipor s. 33 ja Petum Optimum s. 76-86. Myös Jonas Ahlströmer Alingsåsista käytti samantyyppistä leimaa, ks. Tobakspipor från Varberg och Gouda s. 78. Mitat: HxBxO 44x21x16 mm.
- : 40 **Liitupiipun pesän katkelma**, 10 g. Valkoista savea. Saviaines muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä (kovassa kuumuudessa?) paikoin kiiltävän vaaleanruskeaksi/kellertäväksi, pintaan palanut kiinni jotain ainetta. Valmistettu samanlaisella muotilla kuin alanumeroiden 8 tai 45 ja 46 piipunpesät. Pesän etuosassa kolme kruunua -leima, jonka yläpuolella teksti HELSINGF ja alapuolella nimikirjaimet A:F (vrt. alanumerot 1-5). Leima toispuoleisesti painettu eli kuvioista ja tekstistä näkyy vain osa. Pesän malli englantilaistyyppinen eli pesän suun reuna samansuuntainen varren kanssa. Saumat siloittamattomia, erottuvat. Kiilloittamaton. Käyttämätön. Pesän yläosa littaantunut. Tontilla sijainneen Per Hansson Sunnin pieneen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitetun piipputehtaan valmisteita vuosilta 1758-1761. Nimikirjaimet A:F tarkoittanevat Ruotsin kuningasta Adolf Fredrikiä, joka hallitsi vuosina 1751-1771. Leima vastaa osiltaan ja kompositioltaan lähes täysin tukholmalaisen, vuosina 1739-1759 toimineen piipputehtailija Olof Forsbergin käyttämää pesän etuosan leimaa. Ks. esim Kritpipor s. 33 ja Petum Optimum s. 76-86. Myös Jonas Ahlströmer Alingsåsista käytti samantyyppistä leimaa, ks. Tobakspipor från Varberg och Gouda s. 78. Mitat: 45x22x19 mm.

- : 41 **Liitupiipun pesän katkelma**, 8 g. Valkoista savea. Saviaines muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä kellertäväksi. Valmistettu samanlaisella muotilla kuin alanumeroiden 1 tai 3 piipunpesät. Pesän etuosassa yksi kruunu-leima, alapuolella nimikirjaimet A:F (samanlainen HELSINGF, kolme kruunua, A:F -leima kuin alanumeroissa 1-5 ja 39 ja 40). Kanta pieni ja nipukkamainen, kannan korkeus n. 2 mm ja leveys n. 5 mm. Saumat osittain siloiteltu, mutta erottuvat. Kiilloittamaton. Käyttämätön. Tontilla sijainneen Per Hansson Sunnin pieneen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitetun piipputehtaan valmisteita vuosilta 1758-1761. Nimikirjaimet A:F tarkoittanevat Ruotsin kuningasta Adolf Fredrikiä, joka hallitsi vuosina 1751-1771. Leima vastaa osiltaan ja kompositioltaan lähes täysin tukholmalaisen, vuosina 1739-1759 toimineen piipputehtailija Olof Forsbergin käyttämää pesän etuosan leimaa. Ks. esim Kritpipor s. 33 ja Petum Optimum s. 76-86. Myös Jonas Ahlströmer Alingsåsista käytti samantyyppistä leimaa, ks. Tobakspipor från Varberg och Gouda s. 78. Mitat: 36x23x20 mm.
- : 42 **Liitupiipun pesän katkelma**, 1 g. Valkoista savea. Pesän sisäpinta ilmeisesti sekundäärisistä syistä muuttunut vaalean kellanruskeaksi. Pesän etuosassa kolme kruunua, jonka alapuolella nimikirjaimet A:F (samanlainen HELSINGF-leima kuin alanumeroissa 1-5 ja 39-41). Kiilloittamaton. Käyttämätön. Tontilla sijainneen Per Hansson Sunnin pieneen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitetun piipputehtaan valmisteita vuosilta 1758-1761. Nimikirjaimet A:F tarkoittanevat Ruotsin kuningasta Adolf Fredrikiä, joka hallitsi vuosina 1751-1771. Leima vastaa osiltaan ja kompositioltaan lähes täysin tukholmalaisen, vuosina 1739-1759 toimineen piipputehtailija Olof Forsbergin käyttämää pesän etuosan leimaa. Ks. esim Kritpipor s. 33 ja Petum Optimum s. 76-86. Myös Jonas Ahlströmer Alingsåsista käytti samantyyppistä leimaa, ks. Tobakspipor från Varberg och Gouda s. 78. Mitat: 18x18 mm.
- : 43 **Liitupiipun pesä**, 16 g. Valkoista savea, kahdessa osassa, takaosasta lohjennut pala. Saviaines muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä paikoin kellertäväksi. Valmistettu ilmeisesti samalla muotilla kuin alanumeron 3 piipunpesät. Pesän etuosassa leimakoristeena kellomainen kukka, jonka tyvessä lehdet (samanlainen kuin alanumeroissa 6 ja 7). Pesän malli englantilaistyyppinen eli pesän suun reuna samansuuntainen varren kanssa. Kanta pieni ja nipukkamainen, korkeus n. 5 mm, leveys n 4,5 mm. Saumat siloiteltu, mutta erottuvat paikoin. Kiilloittamaton. Käyttämätön.

Tontilla sijainneen Per Hansson Sunnin pieneen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitetun piipputehtaan valmisteita vuosilta 1758-1761. Leiman sijainti pesän etuosassa tyypillistä 1700-luvun ruotsalaisvalmisteisille piipuille. Mitat: HxBxO 46x22xn.16 mm.

- : 44 **Liitupiipun pesä**, 12 g. Valkoista savea, joka muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä paikoin tummanharmaaksi/harmaaksi, pinta hieman kupliva, paikoin kiiltävä, pintaan palanut kiinni hiekkaa tms. karkeaa ainetta. Valmistettu ilmeisesti samalla muotilla kuin alanumeron 7 piipunpesät. Pesän etuosassa leimakoristeena kellomainen kukka, jonka tyvessä lehdet (samanlainen kuin alanumeroissa 6, 7 ja 43)). Pesän malli englantilaistyyppinen eli pesän suun reuna samansuuntainen varren kanssa. Kanta matala ja leveähkö, korkeus n. 2,5 mm, leveys n. 5 mm. Saumat siloiteltu, mutta erottuvat paikoin. Käyttämätön. Tontilla sijainneen Per Hansson Sunnin pieneen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitetun piipputehtaan valmisteita vuosilta 1758-1761. Leiman sijainti pesän etuosassa tyypillistä 1700-luvun ruotsalaisvalmisteisille piipuille. Mitat: HxBxO 46x20xn. 15,5 mm.
- : 45 **Liitupiipun pesä ja pesän katkelma**, 15 g. Valkoista savea, joka paikoin hieman kellertävää, pesä kahdessa osassa. Valmistettu samalla muotilla kuin alanumeron 8 piipunpesät. Pesän etuosassa leimakoristeena kellomainen kukka, jonka tyvessä lehdet (samanlainen kuin alanumeroissa 6, 7, 43 ja 44). Kanta matala ja leveähkö, korkeus n. 2,5 mm, leveys n. 5,5 mm. Saumat siloiteltu. Kiilloittamaton. Käyttämätön. Tontilla sijainneen Per Hansson Sunnin pieneen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitetun piipputehtaan valmisteita vuosilta 1758-1761. Leiman sijainti pesän etuosassa tyypillistä 1700-luvun ruotsalaisvalmisteisille piipuille. Mitat: ehjän pesän HxBxO n.43x21x16 mm, 40x18x20 mm.
- : 46 **Liitupiipun pesän katkelmia**, 2 kpl, 6 g. Valkoista savea, joka hieman kellertävää. Pesän etuosassa leimakoristeena kellomainen kukka, jonka tyvessä lehdet (samanlainen kuin alanumeroissa 6, 7, 43-45). Saumat siloiteltu. Kiilloittamattomia. Käyttämättömiä. Tontilla sijainneen Per Hansson Sunnin pieneen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitetun piipputehtaan valmisteita vuosilta 1758-1761. Leiman sijainti pesän etuosassa tyypillistä 1700-luvun ruotsalaisvalmisteisille piipuille. Mitat: 37x15x17 ja 27x17 mm.

- : 47 **Liitupiipun pesän katkelmia**, 8 kpl, 65 g. Valkoista savea, joka muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä paikoin kellertäväksi, harmahtavaksi, tummanharmaaksi. Kolmessa katkelmassa saviaines muuttunut ilmeisesti kovassa kuumuudessa pinnalta ja jopa läpikotaisin ruskehtavaksi, punertavaksi ja harmaaksi, pinnat lohkeileet tai kuplineet, yhteen katkelmaan palanut kiinni jotain vihertävää, kuplivaa kuonaa tms., ainetta myös piipun sisällä. Valmistettu samanlaisella muotilla kuin alanumeron 8 piipunpesät. Kahdessa katkelmassa kanta melko matala ja leveä, korkeus n. 2,5-3 mm, leveys n. 5 mm. Saumat siloiteltu, mutta erottuvat. Kiilloittamattomia. Käyttämättömiä. Tontilla sijainneen Per Hansson Sunnin pieneen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitetun piipputehtaan valmisteita vuosilta 1758-1761. Mitat: 48x20x20, 46x22x20, 42x21x19, 44x22x20, 43x21x20, 39x20x19, 39x20x19 ja 39x18x19 mm.
- : 48 **Liitupiipun pesiä 3 kpl ja liitupiipun pesän katkelmia 4 kpl**, 51 g. Valkoista savea, joka muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä kellertäväksi/harmaaksi/tummanharmaaksi. Valmistettu ilmeisesti samanlaisella muotilla kuin alanumeron 9 piipunpesät. Pesän malli englantilaistyyppinen eli pesän suun reuna samansuuntainen varren kanssa. Neljässä katkelmassa kanta pieni ja nipukkamainen, korkeus n. 2-3 mm, leveys n. 4,5 mm. Saumat siloiteltu, mutta erottuvat paikoin. Kiilloittamattomia. Käyttämättömiä. Tontilla sijainneen Per Hansson Sunnin pieneen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitetun piipputehtaan valmisteita vuosilta 1758-1761. Mitat: kolmen ehjän/lähes ehjän pesän HxBxO 42x18xn.13, 42x19x14, 41,5x18x13,5 mm, muut 44x19x18, 39x19x18 ja 36x18x17 mm.
- : 49 **Liitupiipun pesä**, 9 g. Valkoista savea, joka muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä kellertäväksi. Valmistettu ilmeisesti samanlaisella muotilla kuin alanumeron 9 piipunpesät. Pesän malli englantilaistyyppinen eli pesän suun reuna samansuuntainen varren kanssa. Kanta pieni ja nipukkamainen, korkeus n. 3 mm, leveys n. 4 mm. Saumat siloiteltu, mutta erottuvat paikoin. Kiilloittamaton. Käyttämätön. Tontilla sijainneen Per Hansson Sunnin pieneen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitetun piipputehtaan valmisteita vuosilta 1758-1761. Mitat: HxBxO 39x17,5xn.13 mm.
- : 50 **Liitupiipun pesän katkelmia**, 3 kpl, 8 g. Valkoista savea, joka muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä paikoin kellertäväksi/harmaaksi. Kantojen korkeus n. 2-2,5 mm, leveys 4-5,5

mm. Saumat osittain siloiteltu, mutta erottuvat. Kiilloittamattomia. Käyttämättömiä. Mitat: 35x22x18, 27x15x14 ja 18x15x13 mm.

- : 51 **Liitupiipun pesän katkelma**, 1 g. Valkoista savea, joka muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä kellertäväksi. Pesän suureunaa. Pinnalla nauha lyhyitä, rinnakkaisia, vinoja uurteita, mahd. koristelua. Mitat: 11x19 mm.
- : 52 **Liitupiipun pesän katkelmia**, 51 kpl, 78 g. Valkoista savea, joka muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä kellertäväksi/kellanruskeiksi/harmaiksi/tummanharmaiksi. Kahdessa katkelmassa pinnalla tahroina vihreää, kiiltävää kuonan kaltaista ainetta. Erilaisilla muoteilla tehdyistä pesistä. Kiilloittamattomia. Käyttämättömiä. Isoimman katkelman mitat: 43x21 mm.
- : 53 **Liitupiipun pesän katkelma**, 7 g. Punainen saviaines, alunperin mahd. valkoisesta savesta, joka sekundäärisistä syistä muuttunut punaiseksi (vrt. palanut piippuvarasto Tukholmassa, ks. Petum Optimum s. 76 ja 81 Valmistettu ilmeisesti samanlaisella muotilla kuin alanumeroiden 9, 48 ja 49 piipunpesät. Pesän malli englantilaistyyppinen eli pesän suun reuna samansuuntainen varren kanssa. Kanta pieni ja nipukkamainen, korkeus n. 3 mm, leveys n. 4,5 mm. Kannan alapinnalla on mahd. ollut leima. Saumat ilm. siloittamattomia, erottuvat. Käyttämätön. Tontilla sijainneen Per Hansson Sunnin pieneen, tiilikattoiseen kivitaloon sijoitetun piiputehtaan valmisteita vuosilta 1758-1761. Mitat: HxBxO 39x19xn.13,5 mm.
- : 54 **Liitupiipun varren ja kannan katkelmia**, 6 kpl, 39 g. Valkoista savea, joka muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä paikoin kellertäväksi/harmaaksi/tummanharmaaksi. Erilaisia kantoja, pieniä ja nipukkamaisia ja matalampia ja leveämpiä, mitat: korkeus 2-3 mm, leveys 4,5-5,5 mm. Savukanavan halkaisija vaihtelee 2-2,7 mm. Varren halkaisija vaihtelee 6,6-9,8 mm. Saumat siloiteltu, mutta erottuvat paikoin. Kaikki ilmeisesti edellämainituista, erilaisista pesämalleista. Kiilloittamattomia. Käyttämättömiä. Kahdessa katkelmassa varsi hieman käyrä. Pisimmän varren pituus 80 mm.
- : 55 **Liitupiipun varren katkelmia**, 4 kpl, 37 g. Valkoista savea, kahdessa katkelmassa saviaines muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä (palanut) harmaaksi. Yhden pinta palanut hieman kiiltäväksi. Kaikki katkelmat aivan pesän juuresta ja kaikki

hieman käyriä. Varren ja savukanavien halkaisijat 8,7/2,5, 7,0/2,2, 8,8/2,4, 7,8/2,1 mm, pisimmän varren pituus 118 mm.

- : 56 **Liitupiipun varren katkelmia (suukappaleita)**, 25 kpl, 47 g. Valkoista savea, osassa katkelmia saviaines muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä hieman kellertäväksi tai harmaaksi/tummanharmaaksi. Kaikki suukappaleita. Kiilloittamattomia. Saumat enimm. siloiteltu, mutta erottuvat. Varren ja savukanavan halkaisijat 6,8/2,5, 6,3/2,0, 7,3/2,5, 6,7/2,3, 6,1/2,3, 6,3/2,0, 7,4/2,3, 6,8/1,9, 6,2/1,9, 5,9/-, 5,5/-, 6,6/2,4, 6,2/1,8, 6,2/2,1, 6,2/2,1, 6,0/2,6, 6,7/2,3, 6,0/2,0, 5,8/2,5, 6,0/2,4, 5,7/2,1, 5,8/2,4, 5,8/2,3, 5,8/2,0, 6,1/2,8 mm, pisimmän katkelman pituus 61 mm.
- : 57 **Liitupiipun varren katkelmia**, 202 kpl, 704 g. Valkoista savea, osassa katkelmia saviaines muuttunut ilmeisesti sekundäärisistä syistä kellertäväksi, punertavaksi tai harmaaksi/tummanharmaaksi. Muutaman katkelman pintaan palanut jotain kiiltävä, kuonankaltaista. Osa katkemia hieman käyriä. Pisimmän varren pituus 104, varren halkaisija kapeammasta päästä 8,4, savukanavan halkaisija 2,2 mm.
- : 58 **Lasipullon/lasiastian kylkipala**, 8 g. Vaalean vihreä. Mitat: 61x36x3 mm.
- : 59 **Luu**, 17 g.